

۱۱۰ شوه مناظراتی

حضرت رضا علیه السلام

تألیف

مرتضیٰ کهرمی

www.ketab.ir

سرشناسه: کهرمی، مرتضی
 عنوان و پدیدآوران: ۱۱۰ [صدو ده] شیوه مناظراتی حضرت رضا(ع) // مرتضی کهرمی
 مشخصات نشر: مشهد: هاتف، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری: ۲۰۸ ص
 شابک: ۲-۳۰۸-۴۸۴-۹۶۴-۹۷۸
 یادداشت: فهرستبندی بر اساس اطلاعات فیبا
 یادداشت: کتابنامه ص ۱۸۸-۱۹۲؛ همچنین به صورت زیرنویس
 موضوع: علی بن موسی(ع)، امام هشتم، ۱۵۲-۲۰۳ق- مناظره ها
 رده بندی کنگره: BP ۲۷/۳۵
 نشانه اثر: ۴ص/ک۹/
 رده دیویی: ۲۹۷/۹۵۷

شابک : ۲-۳۰۸-۴۸۴-۹۶۴-۹۷۸

مراکز پخش :

مشهد - خیابان آزادی - بازارچه سراب - پاساژ امیر (نشر هاتفا)

تلفن : ۳۲۲۵۳۹۲۸ - ۳۲۲۵۵۲۰۰

مشهد - خیابان امام خمینی مقابل آموزش و پرورش کوچه سجادی - نبش سجادی ۶

(نشر هاتفا) تلفن : ۳۲۲۳۵۴۲۱ - ۳۲۲۵۰۸۳۷

تهران - خیابان انقلاب - خیابان لبانی آزاد - بین فروردین و اردیبهشت - پلاک ۱۹۱

(نشر هاتفا) تلفن : ۶۶۴۱۵۴۲۰ - ۶۶۹۶۲۹۵۹

نام کتاب : ۱۱۰ شیوه مناظراتی حضرت رضا(ع)

نویسنده : مرتضی کهرمی

ناشر : انتشارات هاتفا

نوبت : اول - ۱۳۹۴

چاپخانه : دقت

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

تعداد صفحه : ۲۰۸ صفحه

قطع : رقعی

قیمت : ۷۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر است

فهرست مطالب

۱۳	پیش‌گفتار
۱۴	مفاهیم لغوی
۱۴	معنای لغوی «روش»
۱۴	معنای لغوی «شیوه»
۱۵	علت انتخاب عدد ۱۱۰
۱۵	مفهوم‌شناسی مناظره
۱۹	پیشینه مناظره
۲۱	ویژگی‌های عصر امام رضا <small>علیه السلام</small>
۲۳	۱ - انتخاب یک نفر برای مناظره
۲۴	۲ - مناظره با افراد متخصص و برجسته علمی
۲۴	۳ - استفاده از عقل به عنوان منبع مشترک
۲۵	۴ - استفاده از مقبولات خصم (مسلمات خصم)
۲۷	۵ - شیوه جدل (جدال احسن)
۲۹	۶ - استفاده از تمثیل در تفهیم مطلب
۳۱	۷ - رعایت انصاف (منطق صواب) (عدالت)
۳۲	۸ - مهارت در طرح پرسش
۳۴	۹ - قدرت ارائه شاهد مثال و نمونه
۳۵	۱۰ - گفتگو پیرامون مسائل مهم
۳۵	۱۱ - قصد قربت شرط گفتگو
۳۶	۱۲ - نظم منطقی در گفتار

- ۱۳ - رعایت اصل ایجاز (حد سخن) ۳۷
- ۱۴ - مستندگویی (متقن گویی) ۳۸
- ۱۵ - احتجاج با زبان خصم (آشنایی کامل با زبانهای زنده دنیا) ۳۹
- ۱۶ - حصر عقلی (دوتایی - این یا آن) ۴۱
- ۱۷ - تبدیل مستشکل به سؤال کننده فعال ۴۲
- ۱۸ - عمل برای عکس العمل (تحریک بدون توهین) ۴۳
- ۱۹ - در نظر گرفتن سطح فکری مخاطب ۴۵
- ۲۰ - مناظره به صورت تک به تک ۴۶
- ۲۱ - خودداری از نقد شخصیت افراد به جای نقد استدلال ۴۷
- ۲۲ - تناقض یابی و مغالطه یابی (تسلط کامل بر قوانین مناظره) ۴۸
- ۲۳ - استفاده از قضایای منطقی (شرطیه متصله و منفصله) ۵۴
- ۲۴ - شفاف سازی (مبارزه با سیاست شایعه پراکنی) ۵۶
- ۲۵ - سعه صدر (با حوصله برخورد کردن) ۵۹
- ۲۶ - کادر سازی (تریت نیرو) ۶۱
- ۲۷ - قاطعیت در اظهار عقاید (ابلاغ پیام) ۶۱
- ۲۸ - برهان معقولیت (شرطیه) ۶۲
- ۲۹ - استفاده از تشبیه ۶۷
- ۳۰ - استفاده از روش کنایه و اشاره (غیر مستقیم) ۶۸
- ۳۱ - استفاده از ضرب المثل ۷۰
- ۳۲ - تخریب نقاط استراتژیک خصم (هدف قراردادن نقاط اصلی طرف مقابل) ۷۱
- ۳۳ - آشنایی کامل با جریانهای فکری و فرهنگی روز ۷۳
- ۳۴ - مهندسی معکوس (معکوس سازی ضرر به نفع خود) ۷۴
- ۳۵ - قانون همه یا هیچ ۷۵
- ۳۶ - استفاده از روش مقایسه ۷۸

- ۲۷ - قسم دادن خصم به مقدساتش جهت صدق گفتار ۷۹
- ۲۸ - استفاده نکردن از شیوه ماکیاوول (وسیله نامقدس برای هدف مقدس) ۸۰
- ۲۹ - شیوه تبلیغ عملی در مناظره ۸۲
- ۴۰ - جواب دهی با پرسش (استفهام تویخی) ۸۳
- ۴۱ - شاهدگیری بر اقرار ۸۶
- ۴۲ - انذار (ارشاد) (خیرخواهی) (اولویت امر به معروف) ۸۷
- ۴۳ - افشای چهره نفاق (مبارزه با عوامفریبی) ۸۹
- ۴۴ - فصاحت و بلاغت در کلام ۹۰
- ۴۵ - ابراز احساسات (جهت تاثیرگذاری بیشتر) ۹۲
- ۴۶ - استفاده بهینه از وسایل ارتباط جمعی (مخاقل عمومی) ۹۳
- ۴۷ - قیاس اولویت ۹۴
- ۴۸ - استفاده از عرفیات در پاسخ (قاعده عموم عقلا) ۹۵
- ۴۹ - استفاده زیاد از آیات قرآن (استشهاد و اقتباس از قرآن) (محوریت قرآن) ۹۷
- ۵۰ - رد روایات مخالف قرآن (مبارزه با سیاست جعل حدیث) ۹۹
- ۵۱ - شیوه جواب نقضی دادن (جواب نقضی مقدم بر حلی) ۱۰۱
- ۵۲ - استفاده از مقبولات عامه ۱۰۲
- ۵۳ - مات سازی حریف (مبارزه فقهی - احکامی) ۱۰۳
- ۵۴ - استفاده از قوانین کلیتاریخی (قانون تکرار سنتهای امتهای پیشین) ۱۰۵
- ۵۵ - توجه به قواعد روانشناختی مخاطب ۱۰۶
- ۵۶ - قانون عقلی دفع ضرر احتمالی (احتمالات) اصل تقدم دفع ضرر ۱۰۷
- ۵۷ - قانون تقدیم اهم بر مهم (در موارد تراحم) ۱۰۹
- ۵۸ - قسم خوردن ۱۱۰
- ۵۹ - هدفداری (غایتمندی) ۱۱۳
- ۶۰ - اقناع مخالف ۱۱۶

- ۶۱ - توجه به محتوای پیام گوینده ۱۱۸
- ۶۲ - برهان سبب و تقسیم (تحلیل و تبیین تمام حالات) ۱۲۰
- ۶۳ - استفاده بهینه از ظرفیتهای آماده ۱۲۲
- ۶۴ - استفاده از قاعده لا یصح الإنکار بعد الإقرار (اقرار بعد از انکار صحیح نیست) ۱۲۳
- ۶۵ - ارجاع به منابع مورد توافق و درجه اول ۱۲۵
- ۶۶ - آموزش شیوه کلی مناظره برای غلبه بر خصم (ایده بردازی) ۱۲۶
- ۶۷ - دوری از ابهام و پیچیده گویی ۱۲۸
- ۶۸ - مقابله شدید با افراط و تفریط ۱۲۹
- ۶۹ - برانگیختن نیروی خرد طرف مناظره ۱۳۱
- ۷۰ - الزام طرف مقابل به بذریش اشتباه خود ۱۳۲
- ۷۱ - انتخاب موضوع ۱۳۳
- ۷۲ - تهاجم به عقاید خصم و بسنده نکردن به دفاع از عقاید خود ۱۳۴
- ۷۳ - سیاست حفظ وحدت و انسجام امت ۱۳۴
- ۷۴ - پایبندی به میثاق و پیمانها ۱۳۶
- ۷۵ - ابتکار عمل (سیاست غافلگیری) ۱۳۸
- ۷۶ - تبیین معارف الهی در مناظرات ۱۳۹
- ۷۷ - مخالفت با تساهل و تسامح در عقاید (پلوراسیم دینی = کثرت‌نگرایی = نسبی‌گرایی) ۱۴۱
- ۷۸ - تشویق افراد ماهر به مناظره و نهی از ورود افراد غیرمتخصص به مناظره ۱۴۴
- ۷۹ - استفاده از قاعده بُرد- بُرد (استفاده از اقوال اشخاص بزرگ طرف مقابل) ۱۴۶
- ۸۰ - حق‌مداری (حقیقت‌جویی = دوری از تعصب و تقلید نابجا) ۱۴۸
- ۸۱ - سیاست مقابله به مثل = حرکت به حرکت ۱۵۰
- ۸۲ - مناظره در فضای آزاد (اعتماد سازی) ۱۵۲
- ۸۳ - قول کُین (نرمی و مدارا) (برهیز از خشم و غضب) ۱۵۴
- ۸۴ - برهان (بکارگیری استدلالهای عقلی) ۱۵۸

- ۸۵ - شیوه همگام شدن با مخاطب ۱۶۰
- ۸۶ - فن نشانه شناسی (کدگذاری) (سمبل شناسی) ۱۶۳
- ۸۷ - قاعده الزام و اقرار (اعتراف گیری از طرف مقابل) ۱۶۵
- ۸۸ - اصل تکلیف مداری (مامور به وظیفه، نه نتیجه) ۱۶۷
- ۸۹ - تفاوت موقعیت طرف مقابل در مناظره ۱۶۹
- ۹۰ - دلایل مختلف برای یک موضوع ۱۶۹
- ۹۱ - منع مناظره در امور تعبدی ۱۷۰
- ۹۲ - تاکید بر مشترکات و ایجاد فضای دوستی ۱۷۱
- ۹۳ - تفاوت گذاشتن میان شخص آگاه و گمراه ۱۷۱
- ۹۴ - شیوه گام به گام و مرحله به مرحله ۱۷۲
- ۹۵ - قاطعیت و مامشات در جای خود ۱۷۳
- ۹۶ - خطاب به بینندگان و شنوندگان و حضار مجلس ۱۷۴
- ۹۷ - بی توجهی به جایگاه و نفوذ طرف مقابل ۱۷۴
- ۹۸ - اجتناب از سوالات و شبهات تعنتی (سوال به قصد سرگرمی و ایزاء) ۱۷۵
- ۹۹ - شناسایی نقاط ضعف طرف مقابل ۱۷۵
- ۱۰۰ - اجتناب از مناظره با افراد لجوج ۱۷۶
- ۱۰۱ - یاد آوری امور ملموس در مناظره ۱۷۷
- ۱۰۲ - سرعت پاسخ دهی ۱۷۸
- ۱۰۳ - شرایط و توافقات پیش از مناظره ۱۷۸
- ۱۰۴ - مخالفت با تفسیر نادرست (معنا بر خلاف عبارت) ۱۷۹
- ۱۰۵ - توضیح و تبیین الفاظ مشترک (جهت جلوگیری از سوء برداشت حریف) ۱۷۹
- ۱۰۶ - اجتناب از تمسک به احادیث خاصه (در جای خود) ۱۸۰
- ۱۰۷ - برهان خلف (قاعده تلازم) ۱۸۱
- ۱۰۸ - استفاده از اقوال اشخاص بزرگ و معتبر مورد قبول طرف مقابل ۱۸۲

- ۱۰۹ - دوری از ادعای حق مطلق ۱۸۴
- ۱۱۰ - پاسخ کوتاه و عمیق ۱۸۵
- سخن پایانی ۱۸۶
- منابع ۱۸۷

پیش‌گفتار

در این تحقیق از مناظرات حضرت رضا علیه السلام با سران ادیان و بقیه افراد، ۱۱۰ شیوه کلی مناظراتی بدست آمده است. جمع آوری ۱۱۰ شیوه برای اولین بار صورت گرفته است؛ هرچند برخی از شیوه‌ها را بقیه علما نیز آورده‌اند؛ ولی اکثر شیوه‌ها جدید است. برخی از شیوه‌های مذکور عبارتند از:

برهان معقولیت (شرطیه) - آشنایی کامل با جریانهای فکری و فرهنگی روز - مهندسی معکوس (معکوس سازی ضرر به نفع خود) - استفاده از روش مقایسه - استفاده نکردن از شیوه ماکیاوول (وسیله نامقدس برای هدف مقدس) (هدف وسیله را توجیه می‌کند) - جواب دهی با پرسش (استفهام توییحی) - شاهدگیری بر اقرار - استفاده بهینه از وسایل ارتباط جمعی (مخافل عمومی) - قیاس اولویت - شیوه جواب نقضی دادن (جواب نقضی مقدم بر حلی) - توجه به قواعد روانشناختی مخاطب - قانون تقدیم اهم بر مهم (در موارد تراحم) - برهان سبّر و تقسیم (تحلیل و تبیین تمام

حالات) - آموزش شیوه کلی مناظره برای غلبه بر خصم (ایده پردازی) - ابتکار عمل (سیاست غافلگیری) - مخالفت با تساهل و تسامح در عقاید (پلوراسیم دینی = کثرت گرایی = نسبی گرایی) - استفاده از قاعده بُرد - بُرد (إحدى الحسنيين) - سیاست مقابله به مثل = حرکت به حرکت - فن نشانه شناسی (کدگذاری) (سمبل شناسی) - قاعده الزام و اقرار (اعتراف گیری از طرف مقابل) و ...

مفاهیم لغوی

معنای لغوی «روش»

«روش» در کتابهای لغت فارسی معانی مختلفی دارد؛ نظیر: طرز، طریقه، شیوه، اسلوب، سبک، سیره، و ...^۱
در عربی، روش معادل کلمات "المنهج" و "المنهاج" یا "الطریق الواضح" که به همان معنای راه روشن می باشد، آمده است.^۲

معنای لغوی «شیوه»

همان طور که در معنای روش گذشت، «شیوه» در لغت به همان معنای

۱. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، حرف راه، ماده روش.

۲. محمد بن منظور، لسان العرب، ج ۲، فصل النون، ذیل ماده نهج، ص ۳۸۳.

روش، طرز و طریقه آمده است.

علت انتخاب عدد ۱۱۰

فلسفه انتخاب عدد (۱۱۰) نام امام هشتم، یعنی «علی» است. صد و ده (۱۱۰) به حساب حروف ابجد مطابق نام «علی» است. حروف ابجد عبارتند از: اَبْجَدُ - هُوَزُ - حَطَى - كَلَمُنْ - سَعْفَصْ - قَرَشَتْ - نَعِذُ - ضَظْفُ حساب ابجد عبارت از:

الف = ۱، ب = ۲، ج = ۳، د = ۴، ه = ۵، و = ۶، ز = ۷، ح = ۸،
ط = ۹، ی = ۱۰، ک = ۲۰، ل = ۳۰، م = ۴۰، ن = ۵۰، س = ۶۰، ع = ۷۰،
ف = ۸۰، ص = ۹۰، ق = ۱۰۰، ر = ۲۰۰، ش = ۳۰۰، ت = ۴۰۰،
ث = ۵۰۰، خ = ۶۰۰، ذ = ۷۰۰، ض = ۸۰۰، ظ = ۹۰۰، غ = ۱۰۰۰
بنابراین نام علی مساوی با ۱۱۰ است؛ زیرا "ع" مساوی با ۷۰ و
"ل" مساوی با ۳۰ و "ی" مساوی با ۱۰ و جمع آن ۱۱۰ است.

مفهوم شناسی مناظره

مناظره، در لغت به معنای بحث و گفتگو و نظر کردن دو نفر با هم در

چیزی است.^۱

راغب اصفهانی گوید: مناظره عبارتست از گفتگوی طرفینی رودررو و به میان آوردن هر آنچه که به آن معتقد است.^۲

و در اصطلاح، سخن گفتن و استدلال دو نفر درباره چیزی، به منظور کشف حقیقت آن می باشد.

دهخدا نیز مناظره را به نظر کردن با هم، یا با هم فکر کردن در حقیقت و ماهیت چیزی، معنا می کند.^۳

خواجه نصیرالدین طوسی گوید: مناظره میان دو صاحب رای متقابل است که هریک متکفل بیان رای خود می باشد، به شرط آنکه هر یک بعد از وضوح، مساعدت حق کنند و غرض دیگری در کار نباشد.^۴

ابن سینا مناظره را از نظر و اعتبار و هدف از آن را مباحثه در مورد دو رأی مقابل یکدیگر می داند، به گونه ای که هر یک از این دو مناظره کننده، متکفل بیان حق بودن رأی و نظر خویش است و مناظره کننده دیگر نیز در این امر به او کمک می کند.^۵

۱. همان، ذیل ماده نظر.

۲. محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، کتاب النون، ذیل ماده نظر، ص ۸۱۲.

۳. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۳، ص ۱۹۴۶، ذیل واژه مناظره.

۴. خواجه نصیرالدین طوسی، اساس الاقتباس، مقاله ششم، فصل اول، ص ۴۴۸.

۵. حسین بن محمد (ابن سینا)، برهان شفا، ج ۳، فصل ۲، ماده جدل، ص ۱۵.

بنابراین، در مناظره دو چیز شرط است: اول اینکه مناظره کنندگان، دست کم، دو نفر باشند و دیگری آنکه، قصد آن دو کشف حقیقت باشد. بر طبق این تعریف، در مناظره تنها دو رأی در مقابل یکدیگر است و هدف مناظره کنندگان، بیان حق بوده و هیچ گونه دشمنی با هم و برتری جویی بر یکدیگر ندارند و در صورت روشن شدن حق، به آن گردن می نهند و از اینجاست که فرق مناظره با جدل روشن می شود؛ چرا که در جدل، هدف هر یک از دو طرف اثبات نظر خود و غلبه بر دیگری است؛ یعنی در جدل تنها کشف حقیقت هدف نیست، بلکه هدف اثبات و قبولاندن نظر خویش و پیروزی بر دیگری است. بنابراین، نوعی دشمنی نیز در آن وجود دارد، چنان که از لفظ جدل نیز این معنا استفاده می شود؛ زیرا جدل در لغت به معنای «لَدَدٌ» است و لدد به معنای شدت در دشمنی و لجاجت کلامی است و اغلب با حيله گری و گاه با خروج از عدل و انصاف همراه است.^۱

بنابراین، مناظره غیر از جدل است؛ در عین حال گاهی بر جدل نیز مناظره اطلاق می شود. مرحوم مظفر در این باره می گوید: لفظ «جدل» مناسب ترین لفظ عربی برای این صنعت است. لفظ جدل حتی از لفظ

۱. محمدرضا مظفر، المنطق، فصل ۲، مبحث اول، ص ۳۸۲.

مناظره، محاوره و مباحثه نیز مناسب تر است، گرچه هر یک از این الفاظ نیز با این صنعت اجمالاً مناسبتی دارند؛ چنان که گاهی کلمه مناظره نیز برای آن استعمال می شود؛ مثلاً می گویند: آداب مناظره و کتاب هایی نیز با این نام تألیف شده است.^۱

همچنین، مجادله نیز گاهی بر مناظره اطلاق می شود و شاید این نامگذاری از این رو باشد که در مناظره از برهان، جدل و حتی مغالطه نیز بهره گرفته می شود، و چون مناظره کنندگان اغلب از جاده عدل و انصاف و کشف حقیقت بیرون رفته، در صدد اثبات و به کرسی نشاندن رأی خویش برمی آیند و در این راستا گاه از جدل نیز استفاده می کنند، به مناظره مجادله نیز گفته شده است؛ از این رو، در آیات و روایات از دو نوع جدال سخن به میان آمده است: «جدال أحسن» و «جدال غیر أحسن». جدال أحسن جدالی است که هدف آن کشف و بیان حقیقت است، بر خلاف جدال غیر أحسن که هدف آن پیروزی بر خصم است و در آن از غیر حق و مغالطه نیز استفاده می شود.

نتیجه اینکه: مناظره، به معنای نظر کردن و بحث و گفتگو با هم در امری برای کشف حقیقت آن است و این غیر از جدل است که هدف آن، غلبه بر دیگری است؛ ولی چون معمولاً در مناظره از این هدف غفلت

شده، از مغالطه و دلیل باطل نیز در آن استفاده می شود، به آن جدل و مجادله نیز می گویند.

پیشینه مناظره

تاریخ ادیان توحیدی نشان می دهد که پیامبران بزرگ الهی نیز همواره در موقعیت های گوناگون تبلیغی از این ویژگی عمومی و فطری بشر بهره های فراوان برده اند. احتجاج حضرت نوح، هود، صالح، ابراهیم، لوط، شعیب، موسی و عیسی علیهم السلام با کافران قوم و مخالفان فکری خود، در قرآن گزارش شده است^۱، که مناظرات حضرت ابراهیم علیه السلام با مشرکان جزء مشهورترین آنهاست.^۲ در تاریخ هم مناظراتی در یونان که مرکز مناظره بوده است، یاد شده است.

در اسلام نیز، مناظره از روش هایی است که معصومان علیهم السلام از آن برای کشف حقایق دینی و آموزشی آن به دیگران بهره می بردند. مناظره های فراوانی از پیامبر صلی الله علیه و آله و برخی از امامان معصوم علیهم السلام روایت شده است که برخی از آنها را مرحوم طبرسی در کتاب الاحتجاج، گردآوری

۱. رک. هود: ۲۵-۳۵ و ۵۰-۵۷ و ۶۱-۶۳؛ شعراء: ۶۹-۸۱ و ۱۶۰-۱۸۸؛ مریم:

۴۱-۴۷؛ انعام: ۷۵-۷۹؛ بقره: ۲۵۸؛ طه: ۴۲-۶۲.

۲. انعام، ۷۰-۷۶.

کرده است. دیگران نیز برخی از مناظره های معصومان علیهم السلام را گردآوری و به زبان فارسی ترجمه کرده اند.

مناظره های پیامبر صلی الله علیه و آله با یهودیان، مسیحیان و مادی گرایان، از قبیل عبدالله بن ابی امیه، ابی جهل، عبدالله بن صوری و...، مناظره های امیرمؤمنان علی علیه السلام با ابوبکر در مسئله خلافت و فدک، مناظره امام با اصحاب شورا، مهاجران و انصار در فضل و برتری و سابقه هر کدام در اسلام، مناظره آن حضرت با طلحه و زبیر هنگام خروج به قصد عمره و در جنگ جمل، مناظره امام با احبار و رهبان یهود درباره خدا و معجزه های دیگر ائمه علیهم السلام به ویژه امام صادق، امام کاظم و امام رضا علیهم السلام، از جمله مناظره ها در سیره معصومان علیهم السلام است.

با جستجو در منابعی مانند: عیون اخبار الرضا علیه السلام شیخ صدوق، الاحتجاج طبرسی و جلد ۴۹ بحار الانوار در مجموع و با حذف موارد تکراری پانزده مجلس مناظره در دسترس محقق قرار می گیرد. برخی از طرفهای مناظرات امام رضا علیه السلام و محور بحث آنها در ذیل آورده شده است:

- با علمای ادیان مختلف؛ جاثلیق، رأس الجالوت و هرید اکبر در خصوص توحید و اثبات نبوت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و نیز با عمران صابی در موضوع توحید.